Poštarina plaćena u gotovom.

MALA KNJIŽNICA SELJAČKE SLOGE
Broj 2 Ciena Din 1.—

DOSTOJANSTVO – NE GIZDA...

Tako ne! Tako ne! Ovako da!

Nemojte slijediti gradsku modu, nego smatrajte modernim, savremenim i vječnim ono, što je narodno.

Dr. Vladko Maček.

MALA KNJIŽNICA SELJAČKE SLOGE

OSNIVAČ, IZDAVAČ I UREDNIK

RUDOLF HERCEG

ZAGREB, MARULIĆEV TRG 13.

Broj 2 **God. 1940.**

U Maloj Knjižnici Seljačke Sloge ima biti kroz desetak godina obrađeno sve ljudsko znanje prema seljačkim potrebama i u duhu hrvatskog seljačkog pokreta. Napose će najprije biti prikazan smisao i rad Seljačke Sloge, zatim život i potrebe hrvatskoga seljačkoga naroda u pojedinim krajevima, onda poviest svjetska i naša, napose kulturna, pa sastav zemlje, fizika, kemija, tehnika, gospodarstvo, pravo, književnost — i tako dalje, i tako dalje.

Po želji osnivača ima dakle ta knjižnica postati prava enciklopedija sa seljačkog stanovišta.

Predviđeno je za sad 1000 knjižica, odnosno 1000 brojeva po 32 strane, a možda koja i po 24 do 40 strana. Prema tomu jedna knjižica iznad 40 do 10 strana ima dva broja, do 100 strana tri broja itd.

Kroz godinu dana imaju izići 52 broja i stoje Din 50.—

Pojedini broj stoji za sada 1 (jedan) dinar.

Rodoljubi i prijatelji hrvatskog seljačkog pokreta mogu postati i utemeljitelji Male Knjižnice SS, ako unapried plate 1000 dinara, odnosno podupiratelji, ako unapried plate 100 ili bar 50 dinara. Oni dobivaju za tu svotu svakako svih 100 (odnosno 50) brojeva, makar se ciena knjižicama za kupce naknadno i povisila. Isto vriedi i za predplatnike s manjim svotama.

Imena utemeljitelja i podupiratelja (predplatnika) objelodanjivat će se redom u novim brojevima Male Knjižnice SS.

Povjerenici dobivaju svaku petu knjižicu (20%) bezplatno kao naknadu za oštećene ili darovane primjerke.

Uredničtvo i uprava: Zagreb, Marulićev trg 13. — Telefon 24-687. — Ček. račun br. 31.823. — Za uredničtvo odgovara: Rudolf Herceg. — Tisak: »Tipografija« d. d. — Za tiskaru odgovara: Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta 47. — Izlazi tjedno. — Godišnja predplata Din 50.— za dulje odnosno kraće vrieme razmjerno.

DA SE RAZUMIEMO...

U ovoj »Maloj Knjižnici Seljačke Sloge« prva je knjižica bila razpravica o braći Radićima, Antunu i Stjepanu, a druga eto govori o jednoj narodnoj vrlini, koja — kao i mnogo drugo što u životu — i neopazice postaje porok...

Dostojanstvo — ne gizda... Dostojanstvo je velika vrlina, a gizda je sitan porok, ali može imati strašnih posljedica ne samo za pojedince, kojih se tiče, nego i za čitav narod.

Rieč je o narodnoj nošnji, o tom kulturnom dobru, koje je istodobno materijalno (tjelesno) i duhovno. Koliko čovjeku koristi i koliko se izrađuje rukama ili strojevima, toliko je materijalno dobro, a koliko je liepa i stvara se ili smišlja duhom, toliko je dobro duhovno.

Nekad je sav narod, a poslije — još pred 100 godina — samo seljački, i *duhom stvarao i rukama izrađivao sve,* čime je svoj život održavao, olakšavao i poljepšavao. Danas ima u Evropi — pa i kod nas — još samo nekoliko takvih sela, gdje seljaci *znadu* i *mogu* sami izraditi baš sve, što trebaju.

Ono, što ne znaju ili ne mogu sami izraditi, a nuždno trebaju, jer bez toga ne mogu biti, ono — kupuju... A kupujući to uzdržavaju one, koji to izrađuju i prodaju...

Ali nas ovdje zanima i jedna druga stvar:

Čovjek treba mnogo toga — prema onoj Preradovićevoj: »Ljudskom srdcu uviek nešto treba, zadovoljno nikad posve nije; čim željena cilja se dovreba, opet iz njeg sto mu želja klije...« Sve ono, što čovjek treba, — to je njegova potreba.

Ali nije svaka potreba jednaka. Razmišljajući o tom, odmah ćemo — osobito, ako sliedimo misli Antuna Radića — spoznati i ovo:

Čovjek mora imati najprije ono, što nuždno treba, bez čega ne može živjeti. To je naime *nužda,* a ne samo *potreba.* Iz toga sliedi: Potreba ne smije biti preča od nužde; stražnji kotači ne smiju preteći prednje...

Nužda je uviek naša, zbog nas samih, — to je ono, bez čega mi (ili i drugi pojedinci) ne bi mogli živjeti. A potreba je često — pa možda i većinom — zbog drugih: Što bi rekao sviet, ako...

Sad već lakše razumiemo naslov knjižice »Dostojanstvo — ne gizda«: Dostojanstvo je u skladu s čovjekom, a gizda prelazi granice njegove mogućnosti.

I narodna (seljačka) *kultura* je zbog naroda, zbog seljačkoga naroda; hrvatska seljačka kultura zbog hrvatskoga seljačkoga naroda, a svjetska *civilizacija* je zbog drugih i za druge...

Seljačkoga naroda nema bez narodne kulture, a hrvatski seljački narod ne može se održati bez hrvatske seljačke kulture.

Hrvatska narodna nošnja je dio hrvatske seljačke kulture.

Ali ne može biti narodna nošnja, ako je pristupačna samo nekolicini u selu.

Hrvatska narodna nošnja mora biti proizvod hrvatskoga seljačkoga duha i hrvatskih seljačkih ruku, ali mora biti i iz domaćega materijala.

To je nauk Seljačke Sloge, to su načela hrvatskog seljačkog pokreta, naravski njegovog prosvjetnog diela, koji ima opet probuditi *stvaralačku sposobnost* hrvatskoga seljačkoga naroda.

Ali prije, nego što o tom kažemo više, pripazimo, kako o tom sude seljaci, pisci ove knjižice.

A naše daljnje izvode priobćit ćemo u sliedećim ovakvim knjižicama.

Rudolf Herceg

izdavač i urednik Male Knjižnice SS

Na naslovnoj slici vidimo seljačku djevojku iz Rokovaca, Janju Karabalić, koja — premda iz najimućnije obitelji u svom naprednom selu — živo sudjeluje u ogranku Seljačke Sloge, a vodi i podmladak SS sasvim prema duhu i nauku Seljačke Sloge.

Ištičemo to zato, jer je u knjizi »Nismo mi krive« njezina slika donesena pogrešno s neizpravnim tumačenjem.

GIZDA U SLAVONIJI

Često čujemo od starijih suseljana, kako tuže za prošlim dobrim vremenima: »kada je sablja Slavonijom vladala«. Onda se živjelo, a sada se životari — vele naši častni starci i starice prepredajući život svojih mladih dana. Zadruge bile velike i bogate, zadrugari bili složni i bogobojazni. Radilo se pjevajući s mobama i bez njih, ali uviek lagano i veselo. Šume bile puste na pretek, pašnjaka dobrih i sjenokoša mnogo, radno blago gojno i odmorno. Svinje se po šumama širile i množile, ljetovale i zimovale i nisu od kuge stradale. Svega bilo u izobilju; samo novaca nije bilo, ali ih nije ni trebalo. Kućne se potrebe namirivale vlastitim proizvodom. Žene prele vunu i kudelju, tkale obojke i laneno platno za košulje, posteljinu i druge potrebe. Ljudi su najviše radili o šumi, praveći razne vrsti plotova, kao primjerice: okumicu, pleter, ogradu, tačku i palasate te zatvarali njive i u polju. (Okumica je građena tako, da su se uzke hrastove daske koso slagale između kolaca, koje su opet uporedo držale gužve ili tako zvani prosik, produbljena hrastova daska u obliku okvira. Pleter je od okomito zabijenih dasaka jedne uz drugu, a gore opletenih prućem. Ograda je: hrastovi stupovi produbljeni na pet ili šest rupa, u koje zađu daske u vodoravnom položaju. Palasati, to je bio najjači plot, koji se sastojao iz samih hrastovih stupova, jedan uz drugog duboko usađenih u zemlju i visokih više zemlje po cieli hvat. Tačka je imala isti oblik kao i sadašnji plotovi samo su umjesto čavala bili drveni klinovi.)

Čuvali su marvu, vozili dužice, po mobama kosili i vozili, pili i pjevali, malo orali i ni malo kopali. Cara služili i granicu od Turaka čuvali. Daće se većinom davale u naravi, a državni porez bio sasma malen; nisu poznavali maltarine i taracovine, pašarine i psetarine i svega toga, za što mi danas znamo i ne znamo. Pojedine zadruge su

često brojile i po petdeset i više članova sa više obitelji, koje su međusobno bile u dalekom srodstvu. Često puta je u takvoj zadruzi bilo po pet i više djevojaka za udaju i momaka za ženitbu. Momcima je bila dužnost, da se ožene iz druge velike zadruge, a djevojkama da se opet udome u veliku, brojnu i bogatu zadrugu. Gledalo se najviše na dobar glas kuće i čeljadi i za ženitbu je bilo pravilo: Uzmi od koljena, pa ma bilo do koljena. Pirovalo se po osam dana, i živjelo se u slozi i ljubavi, stariji se poštivali, a mlađi slušali, i bilo je zadovoljstva i Božjega blagoslova.

To je bila svietla strana njihova života, koju često spominju, a tamniju rado prešućuju i samo nekada o njoj govore. Naši pradjedovi su bili više stočari nego ratari. Gladnih je godina bilo često, bolesti su ih nemilo harale, vračare strašile, a sablja na robsku poslušnost nukala. Batine bile kao kruh svakdanji, rabota i vojna obveza do kasne starosti, za neposluh u regulaše na devet godina, šibe, i šta sve nije bilo... Oficiri obezčašćivali žene i djevojke i sve u ime carske naredbe. Pa onda nije ni čudo, što su se utjecali Bogu molitvom: Oslobodi nas Bože gospode, kuge, glada i rata, ali ondašnji dušobrižnici su krotili stado sa riečima: »Strpljen spašen« i u litaniji izpustili rieč B o ž e, tako da mi danas molimo: Oslobodi nas gospode, kuge, glada i rata. Djevojke radije gledale mlade napirlitane oficire već domaće momke, i same se povele za njima, cifrale se i redile, bielile se brašnom a rumenile se laticama ruže, a u pomanjkanju latica i — paprikom. Oficiri su darivali svoje djevojke raznim darovima kao svilenim maramama, zlatnim minđušama i sličnim. Za njima se povele i druge, koje nisu pripadale oficirima, i tako se iz ženske taštine porodi — gizda. Djevojke se natjecale u izrađivanju svakidanje i svečane odjeće, koja će imati više i ljepše. Majka, da joj kćerka ne bude zadnja, u danu vezi i radi u noći, zanemarivala kućni poso, natjecala se s jetrvom, susjedom i cielim selom. Ako je druga imala više i bolje odjeće od njezine kćerke, bila je zavidna, a ako je njezina kćerka bila ljepše obučena, ponosna je bila i čangrizava i svjetovala drugima, da bolje zasuče rukave i skine šiške sa prstiju. Nekoje su radile i radile, a nekoje

su radile i po malo odnašale zadružnu imovinu kao naplatu za pojedine radove oko djevojačke odjeće. To dakako nije ostalo bez posljedica: nastale kućne svađe i diobe.

Velike se zadruge potrgaše i od dobro stojećih ljudi postadoše siromašni samci. Čovjek sa ženom sa troje ili četvero djece, bez radnog blaga, bez dovoljno gospodarskih sgrada, sa malo zemlje, gotov sliepac. Ali žene ko žene govorile: »ma drugi dan kruva jela, bit ću svoj gazda«. Kod samaca je tad gizda uhvatila još veći mah, djevojke se nosile u svili i zlatu, a otac i braća traljavih kapa, bosi te gladni i jadni radili. I opet nije bilo dobro. U samca, u koga je bila jedna kćerka, bolje se je nosila od onoga, u koga su bile dvije. Trebalo je imati malo djece...

I tako rodi gizda — b i e l u k u g u.

Ne pazi se više na dobar glas djevojke; glavno ako je ona jedinka i bogata, ako ima pusta ruha, dukata i miraza bez obzira na duševne vrline, dobar odgoj i moralnu vriednost. Glavno, ako je ona jedinka i bogata, a sve je drugo sporedno... Tako je i kod momka: ako je on jedinac, za njim se cure jagme, pa makar bio razbijač, kartaš, sumnjivac i sve drugo — ali je samac. Kada se takvi dvoje uzmu, obično izbiju žalostne posljedice, ali: »po mode ma do podne«. Što je još žalostnije, u sadašnje oskudno vrieme, vrieme krize i glada, kada u kući kruha i soli nema, kćeri za ponovu mora biti... Ma iz boka il' iz oka, govore žene, i ako više nema nikakvog blažčeta, prodaje se od ruda kobila — a ti dado ori na jednomu... Za dojduću svetkovinu, kada ne možeš dobiti na dug, ne preostaje druge već se mora prodati komadić zemlje, ako ne će, da mu kćerka bude od zadnjih najzadnja, a ipak uzprkos svega toga opet se ne može da uda!

Dakle, je li čudo, što stariji uzdišu za prošlim vremenima, kada se je oblačila jednostavna, čedna, jeftina a ipak liepa narodna nošnja. Onda opanci, vezene rubine, marame i oplećki, tkanica, trobojnica, pletenica: djevojačka dika i čista djevojačka duša bili su ures djevojke. A danas?... Mješavina sela, grada i velegrada caruje po našim slavonskim selima, nekad bogatim i veselim, a sada dužnim i tužnim, i čine da zlo bude još crnije i gore.

Život teče... vremena, ljudi i prilike se mienjaju, i što se do jučer smatralo za dobro i napredno, danas je zastarjelo. Nema više u Slavoniji velikih bogatih zadruga, nestalo je starih hrastovih šuma i plotova i nekadašnjega blagostanja, nema više oraćih volova ni drvenih plugova, sve je »modernije«, dapače i kriza, samo je ostala **stara gizda — u novom ruhu** i prelazi od koljena na koljeno. **I dokle će tako?...** Sve dotle, dok joj mi s a m i, koje nas tišti, ne stanemo na put!

Težak je to i neizvediv posao za pojedinca: suzbiti i izkorieniti gizdu, ali kada imamo u vidu, koliku bi korist imao od toga naš seljački narod, moramo nastojati svim svojim silama, da tu svoju rak-ranu odstranimo. Imajmo na umu geslo našega velikoga učitelja blagopokojnoga Stjepana Radića: Vjera u Boga i seljačka sloga — i njegovoga velikog djela, koji je postigao požrtvovnim sviestnim i uztrajnim radom. Do nas samih stoji, da li da budemo mi, odnosno naše žene i kćeri, robovi gizde ili da budemo slobodni i prosviećeni ljudi, sviestni potreba, u kojima živimo. Zar ne bi bilo bolje onaj krvavo stečeni novac, za koji robujemo i gladujemo, upotrebiti za svoju štampu za naobrazbu svoju i djece svoje, već izdavati za nešto nepotrebno, dapače štetno i gomilati Židovima i onako preveliki kapital. Zar da mi složnim i uzajamnim radom ne bi mogli naći puta i načina, da suzbijemo to naše najveće slavonsko zlo?

Pozivam zato sve seljake Slavonce, koje isto zlo pored drugih bije, a i one, koji bi želili to zlo ublažiti, na uzajamnu suradnju oko suzbijanja gizde.

U Gradištu, 17. svibnja 1936.

(»Seljačka sloga«)

Antun Jovanovac, seljak.

SELJAČKA SLOGA I MODA

Svrha ili zadatak, koji si je postavila Seljačka Sloga, jest, da život seljački poboljša i poljepša. A da se to postigne, treba sve odstraniti, što taj život pogoršava i otežčava. A toga je mnogo.

Od svih pak potežkoća najveća je — moda, koja se širi poput zaraze, što zapravo i jest, te nam se protiv nje valja boriti.

Moda kod svih naroda, pa evo i kod hrvatskoga, podkapa temelje njegovog obilježja, osobito kod odiela (jer i inače ona vlada u svemu). Ona ne pazi, da li to odielo služi svrsi, kojoj je namienjeno. Da li ono čini čovječje tielo nakaznim ili ružnim, to je njoj sporedno; ona je tu — moda. Ona ne pazi ni na doba u ljudskom životu, a ni na godišnje. Ona majmuniše čovjeka na očigled, te se otvoreno i porugljivo naziva i samim majmunskim imenom, što ga postavljaju razni špekulanti, koji njom (modom) dirigiraju. Eno slučaj »šimi«, kako je to liepo ocrtao ing. Premužić u »Seljačkoj slogi«, godište 1936., strana 176.

Mnogi ljudi su već i ranije zamišljali, da bi trebalo nešto poduzeti, jer ovo narod uobće a seljački narod napose, vuče u propast. Pisali su liepe članke, a izdavane su čak i knjige, da se to zlo suzbije. Bilo je svećenika, koji su još ranije napadali a i danas sa propovjedaonice u crkvi napadaju i pobijaju tu gadnu — kako bi ju čovjek nazvao — zarazu. Ali bez uspjeha. Ona se širila dalje.

Čast ljudima, koji pokušavaju nešto. Ali ovo sve mogu biti samo jadikovke. O toj nemani nije dosta samo govoriti i pisati, nego treba praktičnoga rada. Treba imati na umu onu narodnu: vuk se ne plaši šušnjatom granom.

Seljačka Sloga kao prosvjetno društvo, evo, hvata se u koštac i s ovom nemani naučajući, da samo slogom seljačke prosvjete može se stati na kraj svakomu zlu pa i ovomu. Znajući dobro, da pojedinac ne može uz najbolju

volju i primjer preobratiti jednoga sela sam, ali ga može složiti, da onda svi mogu liepo reći: ovo hoćemo, ovo ne ćemo. Ako i bude iznimka, koji ne bi htio iz inata ili neshvaćanja Seljačke Sloge to odmah prihvatiti, da je ovo, što preporuča Seljačka Sloga ne samo n a š e, nego i zbilja ljepše i oku, a bogme i džepu...

U tu svrhu evo organizira Seljačka Sloga p o d m l a d a k u svojim ograncima po selima. Tu mladi uz pomoć starijih mogu upoznati važnost i ljepotu naše narodne nošnje i pjesme, što mladež osobito voli i privlači ih.

Priređivanjem »smotri« hrvatske seljačke kulture, uvidjet će, da je zbilja naše najbolje. Shvatit će također u praktičnim priredbama ozbiljno, da se i »ptice poznaju po perju i glasu«. U koliko već tu — modu — hoćemo trpjeti, neka je ona naša i da joj mi sami određujemo smjer, a ne kojekakovi špekulanti i izrabljivači sa svojim porugljivim nazivima čak i »šimi«, nego da smo svoji i u tom pravcu i da smo ljudi, da smo narod, kad imademo svoje.

Svi pak, koji u svojoj bojazni pred propašću svega narodnoga — kao da to može netko satrti, ako mi to svi skupa ne ćemo — neka smišljaju jadikovke i još u njima možda napadaju ili čak smetaju rad Seljačke Sloge. Nju to ne će smetati, jer si je uzela baš glavnom zadaćom očuvati tu našu narodnu kulturu, koja po svojoj biti ili sadržini jest: seljačka, narodna, hrvatska.

U K o b a š u kraj Broda.

Ivan Klarić, seljak.

(»Seljačka sloga« 1938.)

SELJAČKOJ MODI

Već davno prošla su vremena,
odkad nije prela ni vretena.
Odkad nije stupe ni preslice,
nema seljak jake rubačice.

Proljeće je došlo, sijaj konopljicu,
posijaj je rano u crnu zemljicu
neka nikne biela zelena i jaka,
neka raste vedro visoka i tanka.

Pa kad dođe ljeto, uredi, što je spada,
da ti tako liepa jako ne propada,
Izpuči ju smjelu, namoči je cielu,
pa da bude jaka pripravna za djel

Što će tebi, djevojko, »krebdešin« i svila?
Svilu nose gospoda, gdje novaca ima.
Ti uzmi preslicu, staru zaštitnicu,
pa ćeš moći napraviti liepu rubačicu.

U O p o r o v c u (Granešina kod Zagreba).

Filip Loborinec, seljak.

(»Seljačka sloga« 1937.)

SELJAČKA NOŠNJA U OKOLICI GAREŠNICE

Stara narodna nošnja po prilici prije 50 godina bila je kod mužkih: košulja i gaće od lanenog vlakna, što su ga seljakinje prele na preslicu i kolovrat, a tkale na taru ili tkalački stan. Opanci sa remenjem su već bili obrtnički proizvod. Čarape se nisu nosile, nego krpe od ponošenog rublja. Šešir u ljetu slamnati, što su ga seljaci sami pleli od ražene slame, a za zimu šubara ili šešir tvornički. Hlače za zimu, kaput i surka darovčani, i to kod odraslih, koje je trajalo više godina. Kašnje pod uplivom doseljenika nosi se odielo tvorničko i obrtničko od cajga, štofa i slične tvorničke robe.

Ženska lanena roba bila je od domaćeg lanenog platna, i to košulje, oplećak sa širokim rukavi, pregača i rubac na glavu — sve proizvod naših marljivih seljakinja. Opanci ženski sa sapunci bili su obrtnički proizvod domaćih obrtnika. Udate žene nose na vratu kobas, na kojem je ovijena kosa, preko kose poculica vezena sa čipkama pletenima, što se nosi i danas, ali se pomalo gubi, i to više u čistim hrvatskim selima, nego gdje ima domaćih doseljenika. Uzrok tomu je nepoznat, možda zato, jer se nađe i vidi mnogo izdataka — većih nego što stoje čipke.

Današnja ženska nošnja, osobito mladeži, zabrinjuje svakoga iskrenoga seljaka, a svi to težko osjećamo i plaćamo. Ta pretjerana gizda je uzrok mnogomu zlu i nevolji, koja nas snalazi, a ne pretjerujem sa tvrdnjom, da je to gizdanje glavni uzrok bieloj kugi, jer majka, koja rodi jedno ili dvoje ženske djece, više joj se ne da rodit, jer se boji, da ih ne će moći opremati prema današnjim zahtjevima. Da spomenem nekoje predmete: cipele razne vrsti najfinijih koža i raznih oblika sa drvenim petama, presvučenim kožom i lakovane; razna svila, kreptešini, svileni rubci, što svaka djevojka hoće i mora imati. Makar i zadnja kravica otišla iz štale, glavno je, da svakoga većega crkvenoga svetka bude nova oprema.

Dakle to je sve tuđa tvornička roba, koja se kupuje kod trgovaca, koja je vrlo skupa, a koja nema nikakove trajne vriednosti. A što je najvažnije: ta tvornička roba je tuđinska, svačija i ničija, a naša hrvatska seljačka je odraz naše narodne seljačke duše, ona se proizvodi kod kuće, a ima i veliku uporabnu vriednost.

Tomu zlu doći na kraj, to je možda najvažnija i najteža zadaća Seljačke Sloge, i zato podpuno odobravam priedlog prijatelja Stjepana Šarića, koji je izašao u trećem broju »Seljačke sloge«, da i uprave kod središnjice i kod ogranaka nose narodno odielo svoga kraja, ne možda baš onakovo, kako se nosilo prije 50 i više godina, ali tako, kako se danas nosi prigodom raznih priredaba, a neki — pravi seljaci — i svakodnevno.

Svi ogranci Seljačke Sloge neka na svojim sastancima i priredbama najveću brigu posvete obnovi narodne seljačke nošnje.

Potrebno je, da svaki seljak i seljakinja i njihova djeca imadu barem jedno narodno odielo svečano i da se nosi baš narodno odielo u crkvu, a osobito mladež — i mužka i ženska. Onda bi sama po sebi odpala pretjerana gizda, koja se obično prilikom glavnih crkvenih godova obnavlja.

U Tomašici (Garešnica).

Antun Briški, izravni član SS i tajnik ogranka.

(»Seljačka sloga« 1937.)

NAŠE STARO — TO JE PRAVO

Žene, muži a i djeca
sve se hvata plesa tuđa,
svilene krpe na se meću,
gizdavo se selom šeću,
za komadić svilna platna
dadu tonu žita zlatna,
tuđe pjesme si pjevaju,
prigovarat si ne daju.

Nije dobro ovo novo!
Staro naše — to je pravo!
Nije dobro s tuđeg piti,
jer plaću ćeš jednom dati.
Izbacimo svilne krpe —
nek njihvi žepi krizu trpe.
Lan, konoplja — to je naše,
našem žepu bolje paše.

Tuđi tanci, pjesme, svila
to nije za naša sela.
S tuđim bi u tuđe došli,
trnovit put opet našli.
Nek se čuje pjesma stara,
jer njojzi nit nema para;
nek se pleše drmeš, kolo,
pa će biti sve veselo.

U Bieniku (Šestine kraj Zagreba).

Ivan Krajačić.

(»Seljačka sloga« 1937.)

PRETEKLA SU ZADNJA KOLA PRVA ...

I.

Ostanimo mi seljaci, što i jesmo, — seljaci.

Bilo je to prije svjetskoga rata.

Stariji ljudi još se mogu sjećati ondašnjih vašara i kramova. Sjećaju se onih vašarskih trgovaca i njihovog izvikivanja »sve po šestnaest«. To je značilo po 16 krajcara metar rize, i to onakve rize, kakovoj je danas ciena 8 do 10 dinara po metru. Onda je seljak dobio za ugojeno marše ili svinju po kg .žive vage jednu krunu. To je značilo za kilogram mesa tri metra rize ili dvije škatulje šibica (žigica).

Pogledajmo, kako je danas:

Za kilogram uhranjenog goveda ili svinje možemo postići još i danas, kada ciene skaču, između 5 do 9 dinara. Danas košta metar takove rize, kakova je onda koštala 16 krajcara, oko 8 do 10 dinara, a to znači, da je onda kg. mesa tri put više vriedio nego danas. (Ili možda je ono meso bilo slađe ili hranivije nego današnje!)

Kad sam bio mladić od 18 godina (a to je bilo prije svjetskoga rata) meni je moj otac dao u kola mtc. pšenice, da ga prodam i da si kupim za dobiveni novac odielo. Prodao sam mtc. pšenice za 16 kruna, a za odielo sam isto dao 16 kruna. Ali kakovo odielo! Pravo zimsko vuneno odielo, jer onda ljetnoga odiela nisam trebao. jer sam nosio široke gaće i košulju napravljenu od domaćeg platna. Mi smo seoski momci to odielo poznavali pod imenom »lodl«.

Danas kakovo odielo dobijemo za mtc. pšenice? »Cajg« ili neki ga krste »saglija«, a zapravo je to ono končano ili pamučno, to je zapravo nas seljaka zimsko i ljetno odielo. Sretni oni, koji si mogu kupiti i zimski kaput! Ima ih, ali ne svi, jer **za metarski cent pšenice nema zimskoga kaputa**, a kamo li hlače i lajbec, i da je sve vuneno . . .

Kaže mi moj otac, da je nekada za granice bila »štacija« u našem selu. U toj štaciji je bio zapovjednik »lajtnant« (po prilici poručnik) i njegova je žena prela i tkala te nosila od domaćega platna rubenine (opravu) pa čak i poculicu je nosila kao i svaka seljanka, — bez obzira na to, što bi mogla biti »milostiva« ...

Prije svjetskoga rata, sačuvaj Bog, da bi svetkom ili blagdanom išla u ljetno doba u crkvu ili kram čeljad mužka u hlačama, a ženske u suknjama. Taj je jadnik bio biela vrana među crnima. Iznimka je bio gdjekoji učitelj, ili mjestni trgovac. Seljak bi bio smiešan, kada bi u ljetno doba obukao hlače. Tako je bilo onda, kada su ti tvornički artikli, kao što je riza za ženske suknje, te cajg za mužka odiela, bili mnogo jeftiniji nego danas.

U ono doba **nije bila sramota** gospođi lajtnantovici **presti i tkati i nositi se seljački.** A danas? Neka se samo seljačka djevojka uda za lugara ili pisara, odmah joj je prvo obući suknje, »jer je« veli »sramota gospođi nositi se po seljački«. Ima **iznimaka,** gdje nije ovako, kako ja pišem, ali ih je malo.

Za gospodski pak život treba novaca, a mnogi gospodin muž ima premalenu plaću, da izdržava svoju »milostivu«, **da ne radi,** a još je i gore, ako imadu djece. Pa da se onda takav jadnik otme korupciji?

Mnogo zla su nama seljacima naniele razne beogradske vlade i režimi u prošlosti utjerivanjem raznih daća. Ali **istini za volju** moramo priznati, da su ono veliko zlo, što nas je bilo od strane raznih vlada u Beogradu: **ništa milostivnija nije bila ni prijateljica moda.** A reći ću i kako:

Prije svjetskoga rata **poletjeli smo mi seljaci** strelovitom brzinom **za gradskom modom.** Ostavljaju naši seoski muževi svoje široke gaće, pa oblače na sebe ljetom i zimom cajgove hlače. Naše drage seljakinje odbacuju svoje liepe biele vlastitom rukom iz domaćega platna rađene rubenine pa nose i oblače se **u tvorničke dronje** (jer za nešto dobroga seljak nema novaca). **Čim je riza slabija, tim je preštimanija** (uglednija). Samo neka je šarena i neka se ljeska poput svile. A da li to za seljački narod odgovara ili ne, to se nije pitalo i ne pita se.

Eto, takova je moda.

Zavukao se u naša sela lak i svila. Ne prava svila, nego ona patvorena.

Dok su nekada u selu bile prve žene, koje su znale liepo presti i tkati te od domaćeg platna napraviti liepo rublje, danas u mnogo slučajeva to ne vriedi, nego prednost imadu one, koje znadu i hoće što većma unašati gradsku modu u naša sela. A naši bi starci tome rekli: **Pretekla su zadnja kola prva.**

Ne pita se: tko može, a tko ne. Bio bogat ili siromah: **mora se.** A to je strašna riеč.

Kako bi to izgledalo, kada sve djevojke u selu imaju za svetac po novoj modi opravu, a da jedna nema?! Da jadna »sirota« mora ići u crkvu ili na kram u onome, što je još lani kupljeno. Ta onda radije ne će ići nikuda.

U takim slučajevima nastaje u mnogoj kući pravi **pakao.** Kćerka plače. Materi srdce puca od tuge i jada. Što će biti od kćerke? Nastaje svađa između otca i matere. A sve svršava time, da za drugi svetac ima i njihova kćerka kao i druge djevojke pomodnu opravu i lakovane cipele ...

Pitat ćete, od kuda im najednoć novaca? Vi, koji budete ovo čitali, neki već i znate, kako se na selu u takim slučajevima dolazi do novaca. A koji to ne znate, reći ću vam:

Na primjer: Prvo dolazi na red, ako se ima što prodati, na pr. žita ili što od blaga. Ako se ne može tako doći do novaca, onda je red, da otac ide posuditi od kuma Jože ili tetka Pavla ili od kojega drugoga prijatelja, za kojega se zna, da ima u pričuvi koji dinar. Da radije dade, obično se obeća, da će mu dug brzo povratiti, makar jadnik zna, da to ne će moći ići tako gladko. A ako ni tako ne ide, **onda će** s Božjom pomoćju **ići smok iz koca** ili draga hraniteljica **Šarova iz štale,** sve **bez obzira,** što se time već **dira** u životnu snagu kućne čeljadi, a **i temelj same kuće.**

Nekada su naši stari težko, mučno priređivali kruh svagdašnji, jer nisu imali tako uzsavršeno oruđe, kako ga mi danas imamo. Ali ako ćemo istinu reći, **danas mnogo više radimo,** nego su naši starci radili. Nekako izgleda, da današnje savršeno poljodjelsko oruđe na pr. željezni

plugovi, okopači, ogrtači, kosilice, vršaći strojevi i dr. nisu tu, da nam olakšaju naš mukotrpni rad, **nego zato** da možemo proizvesti što više zemaljskih plodina, pa da možemo što više toga **izvoziti na tržište.** Kraj današnjeg načina u kući **nije čudo, da se seljaku grbavi kičma,** da se dobiva sušica i druge bolesti.

Uprežemo u rad još slabu dječicu te podpune starce sa onima, sposobnima za rad. Uprežemo u jaram ili ham još nedoraslu telad ili ždrebad. A s njima radi više puta još nedoraslo diete. Zato, što je to tako, imamo dobrim dielom zahvaliti prijateljici modi. Proizvodimo sve od jaja do vola i konja, od povrtelja do žita. Jednom riečju, što nam god može naša draga zemlja dati. I dade dragi Bog, pa nam urodi. Uspijemo li gdjekoji nahraniti prvoklasnu robu, nahranimo od kokoši do konja. Jednom riečju čovjek bi rekao, napredak. Da! **Da nije onih, koji određuju ciene na sajmu.** Ili bar da oni imadu malo mekše srdce. Ne. Toga kod njih nema, i **ne može** biti. Ta od čega će oni zarađivati i bogatiti se, ako ne od seljaka?!

Mi seljaci obično trpimo od dviju kriza. Jednu krizu možemo nazvati prirodnom (elementarnom). Drugu kapitalističkom (novčarskom).

Prirodna je kriza ona, koja dolazi od suše, poplave, vatre, pošasti kod blaga i dr. A to je i ona prava kriza, **kojoj** mi seljaci **ne možemo izbjeći.**

Druga je kriza novčarsko-industrijska, koja nas seljake, jer ne ovisimo baš samo o novcu (mi kruh i dobar dio opravka proizvodimo sami) **ne bi smjela pogoditi** kako nas pogađa od 1931. godine pa do danas.

Predstavimo si seljaka, koji ima dosta žita i blaga te svega drugoga, što je čovjeku najnužnije za život. A kad se pogoršava trgovina, on jadnik cvili kao guja u procjepu. Istina, da su tome dosta krivi razni režimi u prošlosti, jer čim su na sajmovima ciene bile slabije, tim su oni jače utjerivali razne daće i poreze. Ali nam je dosta, a skoro ništa manje bila **kriva i moda.** Onih naime godina, kad je blago i naši seljački proizvodi bilo skupo, mnogi nas je **iz spekulativnih** razloga zagrizao **u dug.**

Drugi je imao dosta djèce za opravak, a kako sam prije naglasio, djecu je trebalo odievati — moderno. Treći

je mislio, da će takova skupoća vječito ostati pak se nije brinuo da za vremena podmiri svoj dug, što ga je napravio na pr. za udaju kćeri ili za pomodno odievanje. I tako nas je mnogi, kad je nastala kriza, dospio u ćor-sokak, odkuda **nije bilo izlaza drugoga** osim prodaj sam, što možeš, da namiriš dug, jer ako nisi prodao sam, prodao ti ga je sud za dug ...

A onda je došao zakon o uređenju zemljoradničkih dugova i to je spas bio mnogoga seljaka, **makar to i nije baš liepo** pozajmiti, a ne vratiti.. No eto dalje se drugče nije dalo. Ima nas seljaka, koji zaslužujemo, da se moderniziramo. Pa i nije to loše, jer svaki pametan čovjek teži **za napredkom.** Samo smo **mi** (a mnogi ne baš vlastitom voljom) počeli **tjerati modu odanle, gdje bi ju zapravo morali završiti.**

Zar se možda sva moda sastoji u gizdavom odievanju? **Zar nije moderno** imati na gospodarstvu liepe gospodarske sgrade? Imati savremena ratila za obrađivanje zemlje (na pr. željezna kola mjesto drvenih, željezne brane i dr.), voziti se vlakom ili autobusom, a ne pješačiti po 30 i više kilometara i mnogo toga drugoga, čim se u današnje doba može poboljšati život. Ali mi seljaci kažemo: Nemamo novaca. Pa i nemamo, naši dohodci su slabi, da živimo životom dostojnim čovjeka.

Ostanimo zato seljaci, što i jesmo. Ne stidimo se mi naše seljačke narodne nošnje, jer **drugo i ne možemo.** Badava bi mi radi bili »moderni«, kad nam naš rad i način (potreba) života nalažu, da živimo drugčijim životom, nego građani. Zar nismo tisuću puta izkusili, **da odielo ne čini čovjeka čovjekom,** da se u liepom i gizdavom odielu znadu sakriti seljački mučitelji i tlačitelji. Ne čini čovjeka čovjekom odielo nego prirodna plemenština, bio on bogat **ili** siromah, bio on školovan ili podpuno nepismen. **Opametimo se mi** seljaci, da već jednom prestanemo suditi čovjeka **po** odielu, pa shvatimo već jednoć, da moramo suditi svakoga po djelu.

Ne stidimo se mi seljaci nipošto svojih iz domaćeg platna napravljenih širokih gaća, — **ako ih još imamo ...** A naše žene neka se ne stide nositi svoje biele rubene (skute), jer nam to najbolje paše. To od nas zahtjeva naš

položaj, a ako ćemo pravo, **to je najstalnije.** Naša narodna nošnja neka nam bude svetinja. Zar smo zaboravili poratno doba, kada su tvornice u pomanjkanju sirovina za pravljenje platna upotrebljavale — papir? Ili kada je bio raznim ratnim bogovima najmiliji i najvredniji dar, ako se je davao u platnu, u onom pravom domaćem platnu?

Kada bi jednoga dana nestalo tvornica i njihovih proizvoda, zar bi mi hodali goli?

Kada bi mi seljaci barem **znali što smo i koliko vriedimo,** drugačije bi se nas seljake poštivalo. Ta bez seljačkih ruku nema onoga, što je čovjeku najpotrebnije za život.

Ako tvornice mogu praviti topove, tankove, bombe, od kože lak, od drva patvorenu vunu i svilu, ali ne mogu raditi pšenicu, grah, meso i dr. potrebno za život. **A čim bi nestalo seljačkih ruku, nestalo bi života na ovom našem planetu.** Htio to tko priznati ili ne, tako je na stvari.

I zato ponavljam: Ostanimo mi seljaci što i jesmo — seljaci.

II.

TKAONICA OD 250.000 STANOVA

Kažu, da je u današnje doba nerentabilno uzgajati i obrađivati predivo, jer je u trgovinama platno i šarenina jeftina. Kada bi bile normalne prilike, kakove su prije svjetskoga rata bile, i to bi bilo opravdano, ali u današnje nestalno (abnormalno) doba to baš i nije tako.

Ja velim: **lakše je napraviti metar platna, nego nahraniti na svinji kilogram mesa.** Lako bi bilo uzeti i nahraniti svinju, ali treba imati šta dati joj. Računajte dalje sami, pa ćete već doći do razlike.

Pitam: Šta je ona jadnica postigla, koja je »milostivoj« jednoga narodnoga »poslanika« iz prošlih režima prodala za dinar salate toliko, da je ciela »poslanikova« družina i gosti nisu mogli pojesti za tri dana? A milostiva gospođa se čudila, kako još ljudi mogu dolaziti k njezinom mužu »gospodinu poslaniku« i jadati se, da je nekakova kriza.

Sjećam se još jedne sgode: Kiša je padala, a ja sam se sklonio pod jednu baraku na bjelovarskoj tržnici. Pokraj mene kraj jedne klupe stoji na kiši bez kišobrana neka žena. Pred njom tri hrpice krastavaca sposobnih za kiseljenje u octu. Jadnica si je valjda poderala jezik nudeći prolaznicima svoje krastavce. Nazvala je svaku prolaznicu: »Izvolite milostiva liepih krastavaca«. Nijedna se međutim nije ni ogledala na njezinu ponudu. Tek negda jedna se zaustavi i pogleda robu te izjavi, da ih ne će, jer da su grbavi. Meni kao čovjeku, koji se time ne bavim i nisam naučen toj trgovini, nadalo mi se na smieh, da ne valjaju — grbavi krastavci.

A Bog zna? Možda je bila skrajna nužda? A možda je ta jadnica bila vična, da prodaje grbave krastavce? Kako bilo da bilo, ja mislim, da bi joj bilo lakše, da je tamo, gdje je uzgajala grbave krastavce, — da je tamo posijala — lan, i da je onaj dan kod kuće sjedila i prela. A isto i ona, koja je »milostivoj gospođi poslanikovici« prodala salatu . . .

Težko se mi seljaci borimo s modom. Sbog mode prenatrpamo tržišta sa svim onim, što netko hoće kupiti. **Ne pitamo, da li bi nam** sutra i te kako **trebalo** kod kuće, što je danas prodano. Konkuriramo jedan drugomu na svakom koraku. Ne pita se, kome je nužda i tko mora. Prodaje i jagmi se za kupca **i onaj, koji baš ne bi morao.**

Svemu tome je dobrim dielom kriva moda. Mnogi se naime naši seljaci i seljakinje upravo utječu u šarene tvorničke košulje i suknje. I jadikuju u sav glas proti skupoći i proti današnjem stanju. **A zar ćemo i dalje ovako?**

Ja bih savjetovao, da ne idemo dalje **ovako** ni koraka.

Predsjednik seljačke stranke Maček sa ostalim prvacima privađa našu političku borbu za slobodu domovine kraju. Zar da mi seljaci, pristaše i pristašice HSS, čekamo skrštenih ruku podpunu slobodu domovine? Ili da nam se naši prvaci uz ono, što je potrebno za život, brinu i za lak i patvorenu svilu te šarene košulje i suknje? A u današnje nemirno doba nekako izgleda, da će toga nestati, a koliko će se dobiti, bit će ti artikli i te kako skupi. Zar ćemo skrstiti ruke i čekati manu s neba?

Ja mislim, da tako ne bi bilo dobro, nego: **prihvatimo se rada.**

Predstavimo si tvornicu (predionicu) od preko pola milijuna kolovrata i vretena. Predstavimo si tkaonicu od preko 250.000 stanova. **Ta tvornica mogu biti naša hrvatska sela.** Kada bi se naše drage Hrvatice prihvatile predenja i tkanja, **milijuni bi nam ostali** u našoj domovini, a ne bi trebali odlaziti u inozemstvo, jer ih mi kod kuće i te kako trebamo.

Zavjetujmo se zato, da ćemo za par godina iztisnuti lak i svilu, a iza toga i druge tvorničke odjevne artikle, da ćemo kupovati samo ono, što nam ne može naša zemlja dati. **Tjerajmo luksus iz naših sela,** jer je to najveći naš neprijatelj. A isto je tako neprijatelj i moda, gradska moda.

Ako bi u odievanju i htjeli klipsati, naime oponašati grad, **ovdje smo se prevarili.** Naša draga braća građani pobrinuli su se, da si naprave asfaltirane nogostupe i kroz grad dobre ceste, po kojima hodaju (u koliko hodaju) u pomodnoj robi. (A zapravo smo im to napravili mi seljaci, jer težko da bi ikada grad od svoga rada do toga mogao doći, od malte, trošarine, taracovine, pijacovine itd.)

Nikada mi seljaci ne smijemo oponašati gradsku modu, jer grad i selo su si i te kako u suprotnosti **u načinu** življenja. Dok grad živi od novca, što ga stiču na razne načine, selo mora živjeti od prirode **zemlje.**

Nikad ja ne ću zaboraviti sprovoda blagopokojnoga vođe i učitelja Stjepana Radića, kada smo kretali u povorkama kotar po kotar prema Mirogoju. Gdje su bili u povorci seljaci i seljakinje u svojoj narodnoj nošnji, sve po pet fotografa snimalo je taj dio povorke, dok se na nas iz bjelovarskoga kotara nisu ni ogledali. i ako smo bili kud i kamo brojniji od mnogih drugih kotareva. A to je bilo zato, jer smo mi bili nošnjom šareni. Bilo nas je u narodnoj nošnji našega kraja, ali nas je još više bilo u građanskoj nošnji.

Mi bi **tek onda** mogli pomišljati na pomodno odievanje, kada bi svako gospodarstvo imalo u redu gospodarske sgrade i ratila potrebna u seljačkom gospodarstvu. To bi mogli tek onda, kada će svaki član jedne obitelji smjeti

dnevno pojesti uz potrebnu količinu masti i druge hrane barem jedno jaje, litar mlieka, tjedno pol kg mesa te kruha, koliko je kome potrebno; nadalje: kada će kroz selo biti napravljena cesta makar metar široka, da ne moramo gacati po blatu i kada će u našim selima svuda biti provedena električna struja, **te kada će imati zarade svaki onaj, tko bez zarade ne može živjeti** u našoj domovini.

Mi se seljaci mnogi nadčovječnom snagom borimo za očuvanje rođene grude. Ali **razmislimo malo,** nismo li mnogi od nas slični onima Kolumbovim urođenicima nekoć u Americi, koji su zbog svoje djetinjaste želje **davali zlato za razne bezvriedne stvarčice,** a sbog toga su ostali i bez svoje — slobode.

Razlika između nas i njih je u tom, što zlato za njih nije predstavljalo neku osobitu vriednost, dok mi **dajemo** za razne bezvriedne stvarčice i **ono, što oni urođenici ne bi dali** — kruh i živežne namirnice.

Ja mislim, kada bi se mi seljaci vratili našoj staroj narodnoj nošnji, da bi se mnoga koka i jaje našlo na stolu onoga, koji je i zaslužio, da to užije i potroši. Ne bi pak našom mukom i radom priskrbljenim namirnicama prenatrpavali gradske tržnice tako, da bi oni građani morali biti strojevi, a ne ljudi, da uzmognu ono sve pojesti, što im mi donosimo. A zato nas mnogi još i preziru ... Mi im zaudaramo po gnoju.

Mnogomu seljaku nazovi-gazdi bila bi ravnija leđa, a ne bi sa 50 godina bio već gotov starac. Za onaj novac, što ga sada troši za pomodno odievanje svoje družine, nabavio bi radnike (nadničare), da mu pomognu napraviti onaj posao, koji u današnje moderno doba mora raditi sam, da mu sve rebra pucaju. Time **bi dobrim dielom** bila riešena i — bezposlica.

Mnogo bi manje **liečnici** trebali liečiti sušicu, jer predenjem i tkanjem sušica se ne dobiva, i ako je to za neke žene i curice dosadan posao. Mnogo bi djetešce više ugledalo bieli sviet, jer ne bi, ako otac i mati imadu više djece (pa još ako su ženske), dolazio u pitanje obstanak kuće. Ne bi se nadalje mnogi seljak trebao služiti onim odurnim zakonom o zaštiti zemljoradničkih dugova, jer taj zakon je za one, koji se njime služe, nesreća. Onaj, koji se

tim zakonom služi, gubi ugled, a u mnogom slučaju škodit će to čak i njegovim potomcima.

U našem seljačkom životu nastao bi onda preokret iz temelja. Preokret na bolje. Neka nam zakon o zaštiti seljačkog posjeda bude oruđe, koje se ima upotriebiti u slučaju skrajne nužde. Ne preostaje nama seljacima drugo, nego prihvatiti se posla, a jedan važan dio posla je u tom,

da sva seljačka gospodarstva uzgajaju što više lana i konoplje,

da sve naše drage sestre seljakinje predu i tkaju te prave što više odjevnih predmeta iz domaćeg platna.

U Dolnjoj Petrički (kotar Bjelovar).

Franjo Medač st., seljak

(»Seljački Dom« 1940.)

KOLOVRAT

Deklica mlada kolovrat si slaže,
stara majkica joj vu tom pomaže.
»Majkica draga, daj mi ve reči,
je li kolovrat vodi kakvi sreči?«

— Zakaj me pitaš?
kej morti bi štela znati,
kakve su sreče kolovrati?
I ja sem negda let tvojeh bila,
al neje po meni šuškala svila,
nek sem vek i vek veselo prela,
na meni bila rubača bela —
i zate sem zamuž išla mlada.

Na te deklica mala se smela,
al mam je rekla: »Vezda bom prela ...
Žuri se, žuri, kolovrat moj stari,
naj dojdu i meni sladki dani!« ...
Štela bi jadna da nam se sprede,
zamuž za dragog da pojde kaj prede.

U Botovu (kraj Koprivnice).

Valko Bači, tajnik ogranka SS.

(»Seljačka sloga« 1937.)

JALŽICA, ZAŠTO NE PREDEŠ?

U našem hrvatskom selu pristara kućica, na bregu stoji: Kao da iz prošlosti dane broji. Skromna je stara slamom pokrita. Tužna je. Kao da je boli nešto. Valjda to, što vidi, da se oko nje sve izmienilo. Pa i ukućani. A bila im je — danju i noću, ljeti i zimi — sklonište, zaklon, gniezdo, dom i majka. Sjeća se, kako se godine i godine veselila, kad su se za ranih proljetnih dana njezina djeca radovala proljetnom cvieću; kad su ljeti radili na polju, u vrtu, na livadi, da pribave hranu, koju Bog daje, da čovjek preživi zimu, što svake godine iza ljeta dođe. Veselila se i jeseni, kada se svi poslovi na polju svrše i kada se sva Božja priroda sprema pod njezin krov, da im ga ona čuva i daje. A kako li se tek radovala zimi. Svi su se priljubili k njoj, mlado i staro. Sve je u ljubavi i slogi, pa i u zimskom radu. Stara baka kod peći sjedi: grah trebi, kukuruzu runi, nekad i perje čeha. A majka i kćeri — jedna prede, druga snuje, treća tka i lupa u tkalačku spremu, koja se sjaji od glađenja rukom, baš kao i vreteno, oko kojeg je tanka pređa omotana. Tako se stvara platno i ruho, u koje će se obitelj u radne i u svečane dane obući ...

I prolazili tako dan za danom, godina za godinom, a kućica sve starija i starija. Postaje i sve žalostnija. Spustila strehu do zemlje. A pod strehom visi tkalačka sprema i snovača — nekada sjajna, a sada začađena od dima i čađe, zapuštena i zaboravljena ... Stara kućica ne čuje više tkalačke lupe ... Došlo je novo doba.

»Jalžica, zašto ne predeš?« — čula je kućica jedne jesenske večeri. — »Jalžica, zašto ne predeš? Ne dremaj«, slušala je druge večeri. I tako dalje.

To majka govori svojoj kćeri.

— Jalžica, zašto ne predeš? Ne dremaj ... Još ove zime moraš svu kudelju izpresti osnovati i otkati, da do proljeća bumo gotove s jednim poslom ...

Ne čuje strpljiva majka odgovore ni prve, ni druge, ni treće večeri: ni odgovore ni djela, već opazi kimanje glave i trzanje ramena ... No i majčina strpljivost ima svoj kraj — te se majka i naljutila.

— Jalžica, zašto ne predeš? Zar ti' misliš frajla biti? Uči se presti. Vidiš, kako je liepa kudelja. Iz nje će ti biti liepo platno, i za rubače... Bude ti treba... Za koje leto budu te i dečki tražili. A šta onda bu, ako si neš priredila, što djevojka mora imeti, kad se vdaje ... Vidiš, ja još i sad imam rumače i plahte i platna, što sam sa sobom dopelala, kad sam se vdavala ... Nis trebala niš kupiti ... Tako i ti trebaš si sad mam prirediivati, da neš morala sve onda kupiti ... A posle buš lehko saku godinu malo po malo prela i tkala, kako to sad ja radim, pak ne buš nikad platna i krpe želela ...

— Mamek, a zake me navek sekiraš s tem prelom. Ja ti bome nem več prela. Vidiš, da več druge djevojke ne predeju, nek si gotove platno kupujeju. I već su se skorom sve u šareno preoblekle. I daju si šivati po nove mode uzke kikle, šta je lepše i manje platna treba.

— A koje djevojke?

— Vidiš, susedova Milka. Preoblekla se. Kupuje si sad ovakve sad onakve platno, pa i svilu, šlinge. Sad već ima od »krepdešina« cielu opravu ... A ti meni same pripovedaš za te domaće platno i prelo.

— Pa i ti misliš tak ... Draga moja, njoj je lehke. Tata joj je cestar, svaki mesec dobi plaču. A ona k tomu hodi saki dan u grad do poldan nekakovu gospodu dvorit... Lehko si onda i kupuje ... Misliš i ti tak? Ne buš: niti moreš, niti ti ja dam. Ti moraš presti, tkati — pa buš imela. Ondak, ti misliš, da ona toga mnogo ima. Sve joj malo vredi ... Koliko jedan mesec kupi, toliko drugi mesec razdere. Domače dve rubače više vrediju nego njezini svi grdišini i svila. Domača rubača — što je stareša, to je beleša ...

— A mamek, nije to samo Milka ... I druge djevojke sve po selu su tako, a i iz drugoga sela. Kada dođemo u crkvu u nedjelju, sve jedna od druge ljepša i ljepša ... Več i dečki rađe gledaju i zbiraju, koja se lepše nosi ... Niti ja ti več nejdem u domačem u crkvu ... Nekak, ja ti bome ne bum več ni prela ni tkala ...

— Bi ti još prela, al neš imela šta ... i tkala, pak neš znala .. .i obukla bi domaču, pak je neš imala ... A šta misliš, da ti bum kupila te krpe?! ... Odkud? ... Morala bi Plaveku prodati ... Ne bum ... Ti moraš presti i tkati, a Plaveka nek nas hrani i uzdržava. Još se bu, ako Bog da, otelila ... I dok buš se ti udavala, od teleta bu krava narasla ...

— Ali mamek, ja ti nem več prela niti tkala. Ja idem rađe služit u grad. Pa se bum oblekla, kak bum štela ... Kak i kumova Dragica ... Vidiš: lepe se i fine nosi po gradski. Več si je dala i lasi ošišati ... cipelice ima šimi, lakovaste ... Je, i ja idem u grad služit.

— U grad bi služit išla ... A doma imaš posla, pa ne češ raditi. Kak bi drugomu radil, koj sebi ne će raditi?! Takvi ni u službi nisu dobri ... Glej Blaževu Klaru! ... Otišla u službu u grad, a i doma imala posla ... Sad se po gradu vucari od jedne gospe do druge ... Dakak, sve lepše se šminka, po gradski se oblekla, več si je i usnice ofarbala, i nokte. Misliš, da je tak lepše? Lepo je onak, kak je Bog stvoril ... Več je nijedna gospa ne će u službu, a bome niti je dečko ne će ženiti, makar je našminkana i nafarbana ... Ti onda moraš doma ostati, Plaveku hraniti i pasti, presti i tkati, pa buš svega imala. I več bude došel tebe tvoj par potražiti, samo moraš biti dobra, vredna i poštena ...

— Ali mamek, pak mi ne moramo Plaveku prodati. Vidiš, kak več druge susede po selu nosiju mleko trgovcu, koji ima mlekaru ... On da na knjigu robu, pa se odračuna ... Daje se jedno za drugo ...

I tako su prolazile jesenske i zimske večeri jedna za drugom, dok nije gradska moda prevladala cielo selo pa i majku Jalžičinu.

I kućica stara još niže k zemlji spustila strehu, pod kojom je visjela tkalačka sprema i snovača — nekada sjajna, a sada čađava, zapuštena, zaboravljena. Tužna je bila, više nije čula: Jalžice, zašto ne predeš? ...

Zašto bi prela? Zašto bi tkala? ... Čudno je majčino srdce, odviše mehko ... Zar njezino diete da bude posljednje u selu? Da ne bude što i druge djevojke? Pa onda —

nije ona kriva: došla u selo moda i drugačije se ne može. Dà, nije pomoći ...

I majka se mučila i jadikovala. Plaveka je davala mlieko, a trgovac, što se tražilo, te se i Jalžica oblačila kao i druge.

Prošle su tako i zimske večeri, prošlo i proljeće i ljeto. Jalžica kupovala i spremala ... Svake subote prala, što je prvi tjedan nosila. Što prvi mjesec kupila, to drugi razdere ...

Tako došla i jesen, a s njome i momak ... Jalžica se udaje ...

A majka se još više muči i jadikuje ... Trgovac daje ... Ali Plaveka ne daje uviek, ne daje ni onoliko, koliko treba ... A svatba je blizu.

— Pa imam ja platna, nešto rubenine, plahti, stoljnaka, što sam još ja dopremila, kad sam se udavala — misli majka. Nešto ćemo i kupiti, pa makar, makar i Plaveku prodali. Ostati će tele ... Samo da i ta svatba prođe i da se Jalžica uda ...

Tako je i bilo.

Udala se Jalžica. Dakako u kućicu, kakva je i njezine majke — sa strehom do zemlje. U njoj nema ni otca ni majke: umrli su. U njoj bio momak samac, a sad doveo gospodaricu. Kakvu? Prve godine se to ne pita. Sve je išlo i bilo dobro, makar možda i nije bilo baš dobro. Ništa zato. Puno srdce o tom ne razmišlja ... Doći će i to. Nevolja i onako dolazi prerano. No ona je — kažu — i najbolja škola.

I tako prve godine trošili i derali, što su imali. U ljubavi, u miru, u radostima ...

Došla i druga, s njom i prvienče diete. Jedno diete — zabavica. Prošla i ta godinica. Došla nova, a s njom opet maljunče. Bog i dalje izlievao blagoslova nad kućicom sa spuštenom strehom ...

Pa što da pričam, kako je dalje bilo, kako se živjelo, kako se i što se radilo!? Onako, kako svagdje pod sirotinjskim krovom.

Ali vjerujte, pod njim se i razmišlja.

I Jalžica se mučila i razmišljala.

Sjetila se i razgovora s majkom za onih jesenskih i zimskih večeri ...

Jalžica, zašto ne predeš? — zvoni joj u ušima.

I jedne večeri upita:

— Mamek, a gda se pâk sije lanek?

A majka ko majka:

— Aha, sad bi sijala lanek, a ne znaš gda. A kak bi ga onda pukala i močila, trla i prela ... Zahvali Bogu, što sam ti ja još živa, pa te bum sad to navčila ...

A kućica stara sve niže spustila strehu ... Zašto? Da li se boji ili čeka modu, koja će i nju preobući? ...

U Dežanovcu kraj Daruvara.

Franjo Tomašković, seljak i izravni član SS.

(»Seljačka sloga« 1937.)

ŽENO, ŽENO ...

Muž govorit stane:
Gaće su mi poderane.
Žena: Imaš novca —
kupi kod trgovca!
Muž će ženi na to:
Posrami se za to,
ženo liena, ženo nevaljana!
Što ne siješ ko i druge lana,
pa od lana meni gaće kroji,
nek za druge svrhe novac stoji.

Rešetari (Nova Gradiška).

Đuro Marosavljević, seljak.

(»Seljačka sloga« 1936.)

STVARANJE NARODNE NOŠNJE

Kad me je jednoga jesenskoga dana zamolila strina Jela, da joj pomognem složiti razboj i naviti osnovu za platno, nisam nikako mogao naći izgovora, pa sam morao poći.

U njezinoj kući već su bile dvije žene i dvije djevojke, koje će pomagati kod navijanja. Statovnice, bila, položinaki i vratila bili su već tu, samo je trebalo sve to skupa složiti.

Ja sam se odmah primio posla, dok je strina Jela otišla po ostali pribor: cepćece, škarice, traglice, čujnek, brdo, ničenice, podpirač, prečke itd. Kad je razboj bio složen, donesla je strina Jela osnovu, koju je uz pomoć žena pričvrstila na zadnje vratilo. Ja sam dobio željeznu kuscu od volovskog jarma, s kojom ću okretati vratilo.

Strina Jela je razpoređivala posao: »Vi ćete svaka sa svoje strane držati traglice, a vi žene paziti ćete na niti, da se ne pometu«.

Mene su sve ove pripreme zanimale, pa sam upitao: »Strina Jela, a je li ovo bude tkanje ili činovato?«

»Obično, obično! Ovo budu plati i rubače, a činovato na dvoje nićenice trebamo samo za vreće«, odgovorila je ona.

»A sad svaki na svoje mjesto«, zapoviedila je strina Jela. »Vi brajo, škrlak dolje, da bude blagoslovnije i da vam ne će biti vruće, jer ja ću čvrsto držati. Vi cure držite, a vi žene dobro pazite! Dakle hoćemo u ime Božje!«

Ja sam počeo vrtjeti vratilo iz sve snage, jer je strina Jela čvrsto držala osnovu tako, da sam požalio, što nisam našao izgovora, da ne dođem.

»Hop! Stani!«, povikala je jedna žena, »niti su se pomele«.

»Dekle! Kako to držite? Ja ću vam porezati kečke«, razljutila se je strina Jela. »Nije to samo tako, već bi išle zamuž, a još ni platna ne znate navijati«.

Kad su žene niti razmrsile, ja sam počeo okretati, da je sve vratilo škripalo, djevojke su bolje pazile i posao je napredovao. Svi smo šutjeli, dok ja nisam prekinuo tišinu riečima: »Sada je valjda svima pravo, kad šutite?«

»Samo nije vama, koji ste se javili«, odgovori strina Jela pripravno.

»A da li se je i nekada tako radilo?«, upitao sam.

»Jest, jest, i nekada se je tkalo obično i činovato, ali se nije toliko prebiralo na vutlo, na zev, na dešćicu i po pravu. Nije se trošila svila, ni vuna, ni svilac, ni pismo. Moja pokojna babica — daj joj Bog duši lahko — pripoviedala mi je ne jedan put, da su djevojke iz pol sela išle na vjenčanje u jednoj rubači. Bilo je bielo, pa cielo, a ne kao danas, kada se troši svila svijù boja, samo da bude čim bolje šareno, a je li liepo i da li je skupo — za to se ne pita.«

To je još tim gore, što danas seljački sviet ne živi u zadrugama, gdje je bilo dosta radnih ruku za svaki posao, pa i za izradu mužke i ženske nošnje.

Pomislite! Mi danas kupimo ježu, no najprije ju treba sukati na sukaču u ciev i, zatim snovati na snovači i na koncu navijati na razboj. To je posao, što se tiče osnove, ali sada dolazi vutak. Mi sijemo lan, a kad dozrije, pučemo ga s korienjem, rilamo, u vodi močimo, izpiremo, sušimo i osušen na stupi tučemo, nakon toga črikamo, na trlici taremo, na grebenu mikamo, a zatim na vretenu ili kolovrat predemo. Pređu mašemo na mahalo, a nakon toga peremo po dva i tri puta. No još to nije gotovo, jer treba predena vijati i namatati u klupka, koja se na sukaču suču u ciev i, što se pri tkanju platna meću u čunjak.

Zamislite se, koliki je to posao, a to sve treba izmjeriti kod osnove na čisenice i pasma, roglenice i prame. Koliko je pak kod vutka potrebno potukov itd., itd.

A sada još dodajte pribiranje, koje ide sporo, pa našvavanje, a što je glavno: ona svila, svilac, pismo i vunica stoji novaca i skupa je kao liek u apoteki, koga ne daju za dinar, dva, već pitaju, koliko imate novaca.

»Hop! Dekle pazite!« opomenula je strina Jela djevojke i time prekinula svoje razlaganje.

Ja sam šutio. Da sam i htio, ne bi mogao doći do rieči, zato sam kod ove stanke zapitao: »Strina Jela, pa zar to nije narodna nošnja?«

»Nije i ne može biti, jer kod stare narodne nošnje nije se rabila umjetna svila, svilac i ostale novotarije. Kako sam već rekla: bielo pa cielo, nešto malo pisma na rubovima rubače i švabice, biele peče malo našvene — to je ljetna ženska narodna nošnja, dok u zimi treba kopejnek od darovca ili čoje. Mužka: gaće i biela košulja, lajbek i škrlak ili kapa, a u zimi darovčana halja, hlače biele, platnene ili darovčane. To je prava narodna nošnja, a ne današnje šarenilo i crvenilo, graneri, menteni, cekini i škude« — zaključila je strina Jela.

»Stoj! Još malo, pa gotovo! Pazite cure! Polahko! Tako i gotovo je. Hvala Bogu i vama, koji ste pomogli!«

Ja sam obrisao znoj sa čela, oprostio se sa svima i otišao kući uvjeren, da sam od strine Jele mnogo toga naučio.

Trebarjevo desno (Sisak).

Mijo Miković, seljak.

(»Seljačka sloga« .

NOŠNJA NAŠEG RODA

Ženo mila, tvoja svila, a i lica tvog pomada —
reče Mate ženi Kati — zadala nam svađe, jada ...
Pa ćemu se tolko gizdaš? Što koristi to za Boga? ...
Nek te resi mar, vrlina, ja te ljubim i bez toga.
Bacaš novce trud i muku, što me stoji znoja, truda;
i sada si liepa, priznam, al si dušom sliepa, luda.

Mate mili daj se smiri, nemoj pričat takvu bajku:
ta i druge svilu nose ... pitat možeš moju majku.
I ona je jošte nosi, samo što je njena tamna bolje ...
i moj tato radi toga više puta bio srdit i zle volje,
al mu moja maja znala skresat sve u njegov brk —
i moj tato, dok sam tamo bila, skunjio se kao medvjed mrk.

Badav, Kato, svila, zlato, badav đerdan što se sjaji,
ak je duša tmurna, pusta, mutno vrelo, reci maji.
A duša ti mora biti kao izvor čist, bez truna;
to ti resi tielo, dušu, a tvom srdcu biser kruna ...
Više nego svieta zlato, a i njegov bliještav varav sjaj,
vriedi nošnja roda tvoga; loši odgoj pusti v kraj!

Bože sveti, što se sjeti, već mi suza klizi ... Oh za Boga,
što da činim, Mate, reci da se vrati sklad i sloga?

Pusti, ženo, nošnju tuđu i odbaci to na stranu...
Kiti se u vezu svome i posveti pažnju lanu.
Ljubi nošnju roda tvoga kao ljiljan čistu, bielu ...
Domovina sve nas zove, moli: vratimo se natrag selu!
I kada ćeš imat pune škrinje domaćega tkana ruha,
ne ćeš molit niti prosit drobtinice tuđeg kruha..

Zašutila mlada žena, taknule joj dušu rieči ove,
šapne ljupko, tiho: Imaš pravo ... domovina mene zove ...

U S r e m u (kraj Koprivnice).

Ignac Hanžeković, tajnik ogranka SS.

(»Seljačka sloga« 1937.)

MALA KNJIŽNICA SELJAČKE SLOGE

Dosad izišlo:

1. Imbro Štivić: **Život i djelo braće Radića.** (Kako je živio seljački narod u staro doba. — Politički život u Hrvatskoj prije braće Radića. — Životopis Dra Ante Radića. — Stjepan Radić smatrao je brata Antuna prvim i glavnim osnivačem Hrvatske Seljačke Stranke. — Stjepan Radić je organizator i vođa Hrvatske Seljačke Stranke. — Prvi moj susret na političkoj njivi s braćom Radićima. — Glavni temelji seljačke stranke jesu: Vjera u Boga i seljačka sloga. — U čem je bila moć žive i pisane rieči Stjepana Radića. — Pobjeda hrvatske seljačke misli doniet će i radniku ljepši život.)

2. **Dostojanstvo — ne gizda...** Napisali seljaci Antun Jovanovac, Ivan Klarić, Filip Loborinec, Antun Briški, Ivan Krajačić, Franjo Medač st., Valko Bači, Franjo Tomašković, Đuro Marosavljević, Mijo Miković i Ignac Hanžeković — s predgovorom urednika R. Hercega.

U pripremi:

Seljačka buna pod Matijom Gubcem (1573.).
Velika i mala Hrvatska Enciklopedija. — Što je to i kako se izrađuje?
O smotrama hrvatske seljačke kulture. Zašto i kako se priređuju?
O narodnom pravu na sudovima dobrih i poštenih ljudi.
Prvi hrvatski preporod — »slovinski« u Dalmaciji u XV., XVI. i XVII. vieku.
Drugi hrvatski preporod — »ilirski« u Zagrebu pred sto godina.
Treći hrvatski preporod — seljački (svuda, gdje ima hrvatskih seljaka).
Šokadija. — Opis kraja i ljudi. (Najrazvijenija hrvatska seljačka kultura. Ne mogu dalje, pa propadaju.) Hoće li se održati?
Hrvatsko Zagorje. — Previše ih je, pa nemaju na čem živjeti. Kolonizacija!
Lika. — Kako se Ličani odnose prema hrvatskoj seljačkoj kulturi?
Međimurje. — U čem su Međimurci najjači?
Narodni prvaci u ogledalu hrvatskog seljačkog pokreta.
Seljačko gospodarstvo. — Što jest i koje bi značenje moralo imati?
Znanost i umjetnost. — Mogu li koristiti seljaku?
Seljačtvo subjekt. — Što je to?
Moć rieči.
Moć pisma.
Seoba Hrvata kroz 1300 godina.
Današnja kolonizacija Hrvata.
Izseljena Hrvatska.
Hrvatski književnici. Njihov život i djela. **(Za svakoga** posebna knjižica).
Veliki kulturni ljudi svieta.
Velika kulturna djela.

I tako dalje. I tako dalje

Potrebno je,

da bar svaka hrvatska knjižnica ima knjige, koje bi morao pročitati baš svatko, ako hoće upoznati ideje hrvatskog seljačkog pokreta. Te knjige jesu:

Što je i što hoće Seljačka Sloga	Din	3.—
»Seljačka sloga« (tvrdo vezano) 1936., 37., 38. i 39. po	„	30.—
»Seljačka prosvjeta« (tvrdo vezano) 1926., 28. i 29. po	„	30.—
Hercegova Abecedarka	„	5.—
Hercegova Računica i čitanka	„	5.—
Plodovi najslađi (Pisma, pjesme, priče i članci samouka)	„	5.—
Mladost — Radost (Pjesme i priče)	„	10.—
Pokret za pismenost. (Što treba učiniti.)	„	4.—
Pokret za pismenost 1937.—1939. (Što je učinjeno.) .	„	4.—
Prosvjetni sabor Seljačke Sloge 1939.	„	4.—
Gavazzi: Pergled hrvatske etnografije I.	„	10.—
Premužić: Seljačko gospodarstvo na Kršu	„	10.—
Rudolf Herceg: Seljačka Sloga čistilište hrvatskog i razsadište svjetskog seljačkog pokreta	„	1.—
Rudolf Herceg: Etnografija i etnologija kao znanosti, Seljačka Sloga kao pokret	„	1.—

Sabrana djela dra Antuna Radića

redovito (uvezano) izdanje — 19 knjiga	Din	600.—
pučko (broširano) izdanje — 13 knjiga	„	200.—

Djela Stjepana Radića

Uzničke uspomene I., II. i III. (uvezano)	Din	98.—
Moderna kolonizacija i Slaveni (uvezano)	„	56.—
Savremena Evropa (uvezano)	„	60.—
Za lakši i bolji život	„	1.—

Djela Stjepana Radića prodaje: **Slavenska knjižara** (St. i M. Radić), Zagreb, Jurišićeva 1.

Sve ostale knjige šalje na zahtjev:

SELJAČKA SLOGA

Zagreb, Marulićev trg 13.